

Dünya Gündemi

Şubat | 2023

2023 G20 YENİ DELHİ ZİRVESİ

İLİM VE
MEDENİYET
- DERNEĞİ -

İLİM
MEDENİYET
- D E R N E Ğ İ -

Dünya Gündemi - Şubat 2023

Proje İmtiyaz Sahibi

İlim ve Medeniyet Derneği

Editörler

Mehmet Ayaydın

Osman Mican

Analiz Yazarları

Mehmet Ayaydın

Muhammed Tarık Özkan

Şule Özdemir

Osman Mican

Tasarım

Ahmet Duman

 Küçük Çamlıca, Filiz Sk. No:3, 34696 Üsküdar/İstanbul

   ivmdernegi www.ivm.org.tr

Dünya Gündemi, 2023 yılının başında itibaren aylık olarak dünya siyasetinde önemli konuma sahip olan ülke ve bölgelerin gündem takibiyle küresel ve bölgesel çerçevede siyasi, ekonomik ve toplumsal analizler yaparak ulusal ve uluslararası politikaları anlamlandırmaya çalışmak ve okuyucularına sunmaktadır. Ülkelerin ve bölgelerin gündemlerini takip ederek politikalarını karşılaştırmalı bir şekilde okuyabilmek, dünya siyasetinin gidişatını doğru bir düzlemde anlamlandırabilme imkanı sağlamaktadır.

Bu ay Dünya Gündemi, 3 bölge merceği altına alındı. Dünya nüfusunun büyük yoğunluğunun yaşadığı bölge olan Güney Asya bölgesinde Hindistan'ın dış politikadaki atılımları, 2024 genel seçim öncesi Hindular arasındaki konsolidasyon çabaları, yasaklanan BBC'nin Modi ile ilgili belgeseli ve Pakistan'ın ulusal güvenlik endişeleri, yaz mevsiminde yaşanan sel felaketinin ağır faturası konuları incelendi. Orta Asya bölgesinde ise Kazakistan'daki erken seçim, Kırgızistan ile Özbekistan arasındaki demiryolu ve sınır sorunları ve bölgede görülen son dönemdeki olağandışı soğuklar analiz edildi. Son olarak Uluslararası Gündem Bülteni'nde İsrail – Filistin bölgesi üzerinden, Netanyahu'nun tekrar iktidara gelmesi, İsrail'in yeni siyasi konjonktürü, Kudüs'teki hükümet karşıtı gösteriler ve Türkiye'nin yeni İsrail Büyükelçisi'nin güven mektubu konuları ele alındı.

HİNDİSTAN'IN DIŞ POLİTİKA HAMLELERİ

MEHMET AYAYDIN

Hindistan 2022 yılında Rusya – Ukrayna savaşı ile başlattığı alternatif siyasi ve ekonomik müttefik arayışına 2023'ün başında da devam ediyor. Özellikle 2023 yılında G-20'ye ev sahipliği yapacak olan Hindistan, bu ev sahipliğini de lehine kullanmak istemektedir. Bunun da bir göstergesi olarak Aralık ve Ocak ayında birçok dış politika hamlesi gerçekleştirdi. Özellikle 2022 yılında Rusya ve Ukrayna savaşı boyunca tarafsızlığını korumayı başaran Hindistan, bu süreçte Rusya ile ilişkisini kuvvetlendirmişti. Bunun yanında Çin'in siyasi ve ekonomik ilişkiler çerçevesinde genişleme politikasına karşı ABD öncülüğünde başlatılan QUAD ittifakında yerini alan Hindistan, ABD

ile Rusya arasında bir denge politikası oluşturmayı amaçlamaktadır. Son olarak Narendra Modi'nin 25 Ocak günü Mısır Cumhurbaşkanı Abdülfettah es-Sisi ile yaptığı görüşme Hindistan'ın ilerleyen dönemlerde de çok boyutlu dış politika stratejisini sürdüreceğini göstermektedir.

Hindistan ile Mısır'ın soğuk savaş dönemindeki bağımsızlar bloğundan kalan stratejik ortaklığı her ne kadar soğuk savaş sonrası sekteye uğramış gibi gözükse de iki lider arasındaki görüşmeden sonra yapılan açıklamalar iki ülke arasında tekrar sıkı ilişkilerin tesisi için adımlar atılacağı mesajını vermektedir.

ÇİN'İN SİYASİ VE EKONOMİK İLİŞKİLER ÇERÇEVESİNDE GENİŞLEME POLİTİKASINA KARŞI ABD ÖNCÜLÜĞÜNDE BAŞLATILAN QUAD İTTİFAKINDA YERİNİ ALAN HİNDİSTAN, ABD İLE RUSYA ARASINDA BİR DENGELİ POLİTİKASI OLUŞTURMAYI AMAÇLAMAKTADIR.

Önceki dönemlerde Hindistan, Ortadoğu'daki en önemli müttefikinin İsrail olması sebebiyle diğer ülkelerle ikili ilişki kuramadığı söylenilebilir. Fakat Arap devletlerinin İsrail ile normalleşme hamlesi Hindistan'a da Ortadoğu'nun kapılarını araladığı gözükmemektedir. Önceki dönemlerde Hindistan'ın iş gücü alanında Kuveyt, Katar gibi Körfez ülkeleriyle geliştirdiği kısıtlı bir ortaklığı bulunmaktaydı. Fakat liderlerin açıklamalarından hareketle yeni dönemde Mısır önderliğinde siyasi, askeri, ekonomik ve güvenlik alanlarında yeni ilişkiler kurulacağı beklenmektedir.

Son yıllarda Çin'in yayılcı dış politikası Hindistan'ın politika tercihlerini değil Hint vatandaşlarının tehdit algılarını da etkilemektedir. Ocak ayında belli bir katılımcı üzerinde yapılan bir ankete göre Hindistan vatandaşlarının ulusal güvenlik anlayışları Çin'in son dönemlerdeki politikalarından etkilenmiş durumda olduğu tespit edilmiştir. Bilindiği üzere Hindistan ve Pakistan, 1947 bölünmesinden sonra aralarında 4 defa savaş yaşanmış, sayısız çatışma gerçekleşmiş ve birçok terör eyleminden birbirlerini sorumlu tutmuş ve hem iki

devlet hem de iki halk arasında kuvvetli bir düşmanlık duyguları oluşmuştur.

Fakat tüm bu yaşananlara rağmen Hindistan halkı bahsi geçen ankette "Hangi ülke Hindistan'a en büyük askeri tehditti oluşturuyor?" sorusuna %43 gibi büyük bir oranla Çin cevabını verdi. Bu algının temel sebebini ise 2020 yılında başlayan sınır çatışmaları oluşturmaktadır. Ladakh, Arunachal Pradesh ve diğer birçok Çin ile sınırı olan eyaletlerde Hintli ve Çinli askerler arasında taşlı sopalı çatışmalar yaşanmaktadır. Bunun yanında Çin'in Pakistan ile girdiği ikili ittifak ve yapılan başlatılan kalkınma projeleri, Çin'i Hint halkı için tehdit sıralamasında 1 numaraya taşımaktadır.

HİNDİSTAN'DA TOPLUMSAL GERGİNLİK ARTIYOR

Hindistan'da, bağımsızlık sonrası süreçte zaman zaman Müslüman – Hindu çatışması görüldüğü olmuştur. Gerek uluslararası siyasetin estirdiği havanın etkisiyle gerekse iç dinamiklerin sonucunda iki grup arasında şiddetli çatışmalar görülmüştür. Fakat Hindu milliyetçisi Hindistan Halk Partisi'nin (BJP) 2014'teki seçimleri kazanmasıyla beraber kademe kademe milliyetçisi politikaların Müslümanlar üzerinde baskısının arttığı gözlenmektedir. Özellikle 2019 seçimlerinden sonrasında bu baskı giderek daha da artmıştır.

Hindu milliyetçisi grupların iktidar desteğiyle Müslümanlar üzerindeki tahakkümü, kronolojik olarak incelendiğinde seçim öncesi zamanlarda özellikle Hinduları BJP etrafında konsolide etmek için arttığı görülmektedir. Bu sebeple

Aralık ve Ocak ayında lokal Hindu grupların Hindistan'ın çeşitli bölgelerinde Müslümanlara karşı yürüttüğü şiddet ve baskıları olaylarının 2024 seçimleriyle de ilgisinin olduğu düşünülmektedir. Sonuç olarak 2019 yılında parlamentoda %55'lik bir zafer sağlayan BJP'nin bu hakimiyetini 2024 yılındaki genel seçimlerde de sürmek istemesinin stratejik bir yansıması olarak okunabileceği söylenebilir.

HİNDİSTAN'DA BBC BELGESEL KRİZİ

2023 yılının başında yayınlanan, Gucerat Katliamıyla başlayan ve iktidar partisi lideri Modi'nin politikalarını mercek altına alan BBC'nin "Hindistan: Modi Sorunu" belgeseli Hindistan'ı tartışmalara sebep oldu. Belgeselin ilk bölümünde Hindistan Başbakanı Narendra Modi'nin 2002 yılında Başbakanı olduğu Gucerat hükümetinin yetersiz müdahaleleri ve Hindu milliyetçilerinin şiddeti sonucu binden

“ HİNDU MİLLİYETÇİSİ GRUPLARIN İKTİDAR DESTEĞİYLE MÜSLÜMANLAR ÜZERİNDEKİ TAHAKKÜMÜ, KRONOLOJİK OLARAK İNCELENDİĞİNDE SEÇİM ÖNCESİ ZAMANLARDA ÖZELLİKLE HİNDULARI BJP ETRAFINDA KONSOLİDE ETMEK İÇİN ARTTIĞI GÖRÜLMEKTEDİR. ”

fazla Müslümanın katledildiği ve binlercesinin yaralandığı katliamı inceleyen yapımı izlemek isteyen üniversite öğrencilerine polis müdahale etti. Hükümetin belgeseli üniversitelerde izletilmesini yasaklattığı ve bu sebeple üniversitelerdeki interneti kestiği belirtildi.

Özellikle Müslüman öğrenci yoğunluğuyla bilinen Jamia Millia Islamia Üniversitesi ve muhalif kimliği ile tanınan Jawaharlal Nehru Üniversitesi'nde belgeseli izlemek için toplanan öğrenci gruplarına polis sert müdahalede bulundu.

Hükümetten yapılan açıklamada, belgeselin siyasi bir propaganda aracı olduğu ve üniversitelerin bu propagandaya alet edilmek istenmediği için bu tarz bir tepki verildiği belirtildi. BBC yönetimi ise karşıt bir açıklama olarak belgeselin uzman araştırmacılar eliyle resmi belgeler üzerinden hazırlandığı ve hiçbir propaganda mesajı içermediği söylendi.

Peki bu belgesel Hindistan hükümetini neden bu kadar kızdırdı? Belgesel iki bölüm oluşmakta olup ilk bölümünde Hindistan Başbakanının Gucerat Eyalet Başbakanı görevi süresinde gerçekleşen katliamı ele almaktadır. Belgeselde özellikle hükümetin olaylara müdahale konusunda büyük eksiklerine dikkat çekilmektedir. İkinci bölümde ise Modi'nin partisi BJP ile ülke genelinde iktidara geldikten sonra gerçekleştirdiği politikaları incelemektedir. Anayasa-daki Keşmir ile alakalı 370 A maddesinin değişikliği, yeniden vatandaşlık kaydı ile haksızlığa uğrayan azınlık kesim, 2020 yılındaki Delhi olayları olmak üzere Modi iktidarı sürecince yaşanan olayları ele almaktadır.

Hükümetin BBC'ye olan tepkisinden, bölümler içerisindeki iktidarla ilgili bir dizi eleştirinin

“ AĞUSTOS 2021 İLE AĞUSTOS 2022 YILLARI ARASINDA ÜLKE İÇERİSİNDE GÖRÜLEN TERÖR FAALİYETLERİNDE %50 ARTIŞ YAŞANMIŞTI. FAKAT GEÇTİĞİMİZ ARALIK AYINDA İSE TERÖR FAALİYETLERİ ZİRVE NOKTAYA ULAŞTI. ”

kendilerini rahatsız etmiş olduğu anlaşılmaktadır. Özellikle iktidarı boyunca mücadele ettiği kendisine karşıt gördüğü iki önemli muhalif konumdaki üniversitede bu belgeselin gösterimi iktidarı belgeseli yasaklatacak kadar ileri bir tavır takınmaya götürdüğü gözlemlenmektedir.

PAKİSTAN'IN BAŞI TERÖRLE DERTTE

Pakistan'da artan Tehrik-i Taliban Pakistan (TTP) saldırılarına karşı Başbakan Şahbaz Şerif öncülüğünde toplanan Ulusal Güvenlik Konseyi'nde terörizmle aktif mücadele sinyalleri verildi. Özellikle Ağustos 2021 ile Ağustos 2022 yılları arasında ülke içerisinde görülen terör faaliyetlerinde %50 artış yaşanmıştı. Fakat geçtiğimiz Aralık ayında ise terör faaliyetleri zirve noktaya ulaştı.

Bu terör saldırılarından hem toplumsal hem de ekonomik yönden olumsuz etkilenen Pakistan'ın, TTP ile aktif mücadele etmekten başka bir çaresi bulunmamaktadır. Fakat başlatılmak istenen bu mücadelenin kapsamı büyük önem taşımaktadır. Pakistan'ın Afganistan sınırında

varlık gösteren TTP ile aktif mücadele etmek için sınır ötesi operasyonlara da ihtiyaç duyulmaktadır. Pakistan'ın bu süreçte Afganistan ile kuracağı ilişkiler ulusal güvenliğinin tesisi için büyük önem arz etmektedir.

SEL FELAKETİNİN GERİDE BIRAKTIĞI FATURA

2022 yılının yaz mevsiminde gerçekleşen seller Pakistan ekonomisini büyük derecede olumsuz etkiledi. Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) kapsamında Cenevre'de düzenlenen “Pakistan'da Uluslararası İklim Değişimine Uyum” konferansında konuşan UNDP Pakistan Temsilcisi Knut Ostbya, yaşanan sel felaketlerinden toplamda 33 milyon kişinin olumsuz yönde etkilendiğini ve bu felaketlerin 8 milyon insanı evsizliğe ve yoksulluğa ittiğini belirtti. Ülke genelindeki bu sel olayının Pakistan için 30 milyon dolar maliyet oluşturduğunu açıkladı. Konferans sonunda Pakistan'a, BM tarafından 10 milyon dolarlık bir yardım paketi sözü verildi.

Pakistan'da yaşanan sel felaketinin sadece fiziki ve insani değil ekonomik boyutta da olumsuz etkileri görülmektedir. Özellikle selin tarım sektörünü büyük ölçüde etkilediği ve o dönemki ekinlerin %80-90'ını yok ettiği bildirilmektedir. Tarlalarda oluşan bu zayıf enflasyonu da etkilemektedir. Zaten belli bir istikrardan yoksun olan Pakistan pazarında felaketin yaşandığı yaz mevsiminden sonra gıda ürünlerindeki fiyat artışının %100'ü geçtiği belirtilmektedir.

İSRAİL-BAE İLİŞKİSİ

MUHAMMED TARIK ÖZKAN | ŞULE ÖZDEMİR

Dünya gündeminin yarısına yakını içerisinde Türkiye'nin de bulunduğu Ortadoğu belirlemektedir. Öyle ki 2020'de Dağlık Karabağ Savaşı'nda da geçtiğimiz yıl boyunca devam eden NATO-Rusya geriliminin dışa vurumu Ukrayna Savaşı'nda da Türkiye ve İsrail başta olmak üzere Ortadoğu ülkeleri kendi konumlarını almıştır. Ortadoğu'da ise siyasetin yönlendirici merkezine eskisi gibi Şam, Bağdat, Kahire değil; Abu Dabi, Doha ve Riyad gibi körfez başkentlerinin kaydığını görmekteyiz. Bu durum bu ülkelerin gerek

dünya ekonomisine yön vermelerinden gerekse Amerika ile olan ilişkilerin değişmesi ve Çin'e olan yakınlıktan kaynaklanmaktadır. Ayrıca İsrail'in Abraham Anlaşmaları ile başta BAE olmak üzere Bahreyn, Fas ve Sudan'da

“ **İSRAİL-BAE ARASINDAKİ TİCARET HACMİ 2020 YILI SONUNDA 114,9 MİLYON DOLAR İKEN BUGÜN 1,407 MİLYAR DOLARI AŞMAKTADIR.** ”

diplomatik temsilcilikler açması, başta ekonomik olmak üzere savunma sanayiinden siber güvenliğe, yenilenebilir enerjiden tarım-sulamaya kadar pek çok alanda iş birlikleri yapmıştır.

Abraham Anlaşmalarının mimarı Netanyahu'yu ise bir buçuk yılın ardından yeniden başbakanlık mevkiine getiren ve belki de İsrail siyaset tarihinin en sağcı hükümeti geçtiğimiz ay içerisinde kuruldu. Yahudi üstünlükçülüğünü resmi söylemin bir ögesi haline getirmek, işgali derinleştirerek ilhakı resmileştirmek ve yargıyı zayıflatarak yasama karşısında işlevsiz hale getirmeyi amaçlayan Netanyahu hükümetini, Ultra-Ortodoks ve Arap karşıtı radikal dini Siyonist partiler oluşturuyor. Bölgesel iş birliği geliştirme vizyonunun bir parçası olarak İsrail, bir yandan Abraham Anlaşmalarıyla Arap ülkeleriyle olan ilişkisini yukarı tırmandırmayı hedeflerken öte yandan Arap karşıtı koalisyon ile zor da olsa hükümeti yönetmeye çalışacaktır. Her ne kadar İsrail basınında Körfez ile ilişkilerin eski ivmesiyle devam edemeyeceği manşetlerde yer alıyor olsa da Netanyahu, henüz birkaç gün önce sağcı koalisyon ortaklarının Ürdün ile anlaşmaya yönelik eleştirilerine rağmen bürokratik engelleri kaldırma sözü vermiştir.

Öte yandan Netanyahu'nun yargının yetkilerini kısıtlayan yasa teklifine ve kurulan yeni hükümetin sağ politikalarına karşı Tel Aviv, Hayfa ve Kudüs'te aralarında eski Başbakan Yair Lapid'in de bulunduğu on binlerce İsraili bir araya geldi. Keza paketin içeriğindeki maddelere göre; yüksek mahkemenin meclisin çıkarttığı kanunlar üzerindeki denetiminin kaldırılması, yüksek mahkemeye yargıç seçiminde hüküme-

“ ÜRDÜN'ÜN İSRAEL'E ELEKTRİK SAĞLAMAK İÇİN DEVASA GÜNEŞ ENERJİSİ SANTRALLERİ İNŞA ETMESİ KARARLAŞTIRILDI. BUNA KARŞILIK İSRAEL, ÜRDÜN'E SU SAĞLAMAK İÇİN AKDENİZ'DE BÜYÜK BİR TUZDAN ARINDIRMA TESİSİ KURACAK. BAE, ENERJİ VE SU ŞİRKETLERİ ARACILIĞIYLA PROJELERİ FİNANSE EDECEK. ”

te ve meclise daha fazla kontenjan verilmesi ve mahkemeye yargıç olmayanların da atanabilmesinin yolunun açılması öngörülüyor. Bu paketin muhtemel sonuçlarının daha iyi anlaşılması için belki de eski Savunma Bakanı ve hali hazırda Ulusal Birlik lideri olan Beni Gantz'ın uyarısını dikkate almalıyız;

“Eğer hükümet bu şekilde devam ederse çıkacak bir iç savaşın sorumlusu siz olacaksınız.”

Bu açıklamaların üzerine koalisyon ortaklarından Yahudi Gücü Milletvekili Zuika Fogel yaptığı açıklamada, “Gantz, Lapid ve eski genelkurmay başkanları Moshe Ya'alon ve Yair Golan'ın tutuklanmalarını talep etmiştir”.

Son 3,5 yılda beşinci kez sandığa giden İsraili seçmenlerin 1 Kasım'da yapılan seçimde verdiği kararlar neticesinde Knesset'teki sandalye durumu;

HÜKÜMETTEKİ ÖNEMLİ BAKANLIKLAR VE GETİRİLEN İSİMLER

Dışişleri Bakanı Eli Kohen	Eski İstihbarat Bakanı, Abraham Anlaşmalarının mimarıdır
Savunma Bakanı Yoav Galant	2008-2009'da Gazze'de yapılan "Dökme Kurşun Operasyonu" komutanı
İçişleri Bakanı Arye Deri	Radikal dinci Şas Partisi kurucularından
Maliye Bakanı Betzalel Smotrich	Aşırı sağcı Dinci Siyonizm Partisi lideri, işgal altındaki Batı Şeria'da sivil işleri yönetecek
Ulusal Güvenlik Bakanı Itamar Ben Gvir	Yahudi Gücü Partisi lideri, Aşırı sağ ideolojisinden dolayı orduya alınmayan Ben Gvir'i bugün ulusal güvenliğin sağlanması görevinde görüyoruz.
Adalet Bakanı Yariv Levin	Sola yakın olduğunu iddia ettiği Yüksek Mahkeme yargıçlarının değiştirilmesini savunuyor ve tartışılan yeni yargı paketinin mimarı
Ekonomi Bakanı Nir Barkat	10 yıl kadar Kudüs Belediye Başkanlığı görevini yürüttü

Dinci Siyonizm Partisi önceki seçimlere göre Knesette'ki sandalye sayısını iki katını çıkararak 14 sandalye ile seçimi üçüncü sırada tamamlarken Radikal dinci Ultra-Ortodoks Şas partisi ve Birleşik Tevrat Partisi ise 20 kadar milletvekili ile hükümetteki yerini almıştır.

Ocak ayında İsrail gündeminde aktarmamız gereken bir diğer önemli konu ise; işgal altındaki Batı Şeria'nın kuzeyinde bulunan Cenin Mülteci Kampı'na 26 Ocak tarihinde bir baskın düzenlenmiş ve bu saldırı İkinci İntifada'dan bu yana Cenin'de düzenlenen en büyük

askeri operasyon olarak kayda geçmiştir. Filistinliler tarafından "katliam" olarak tanımlanan bu operasyon, başta Mescid-i Aksa olmak üzere çeşitli bölgelerde büyük kalabalıklar eşliğinde protesto edilmiştir.

Baskın neticesinde 10 Filistinli hayatını kaybederken saldırıya cevap gecikmemiş ve Doğu Kudüs'teki yasa dışı bir Yahudi yerleşim biriminde 7 İsrailinin hayatını kaybettiği bir karşı saldırı gerçekleşmiştir. Aşırı sağcı hükümetin tepki çeken liderlerinden Itamar Ben Gvir, saldırıyı düzenleyenlerin elektrikli sandalyede

“ CENİN MÜLTECİ KAMPI NEREDEDİR? CENİN MÜLTECİ KAMPI, İŞGAL ALTINDAKİ BATI ŞERİA’NIN KUZEYİNDE YER ALAN, BİRLEŞMİŞ MİLLETLER FİLİSTİNLİ MÜLTECİLERE YARDIM VE ÇALIŞMA AJANSI (UNRWA) TARAFINDAN, HAYFA’NIN KERMİL BÖLGESİNDEN GELEN MÜLTECİLERİ BARINDIRMAK İÇİN 1953 YILINDA BİR KİLOMETREYİ GEÇMEYEN BİR ALANDA KURULAN BİR MÜLTECİ KAMPIDIR. ”

idam edilmesini gerektiğini savunmuş, saldırıyı düzenleyenlerin ailelerine çeşitli yaptırımlar (kimlik ve ikamet iptali neticesinde sınır dışı etme) uygulanması ise gündeme getirilmiştir. Ayrıca Başbakan Netanyahu son günlerde gerçekleştirilen saldırıları önleyen polis memurları ve vatandaşlar ile buluşmuş kendilerine teşekkür belgesi takdim etmiştir.

Tüm bunlar yaşanırken 28 Ocak tarihinde ise Silvan Mahallesi’nde düzenlenen silahlı saldırıda 2 İsraili yaralandı. Fanatik Yahudi yerleşimciler, Kudüs’ün doğusunda ve Batı Şeria’da Filistinlilere ve mülklerine yönelik saldırılar gerçekleştirmeye devam ediyorlar. İsrail asker-

lerinin açtığı ateş sonucunda ise Doğu Kudüs ve Batı Şeria’da yılbaşından bu yana 30 Filistinli hayatını kaybetti. Bölgede 2022 yılı boyunca 48’i çocuk olmak üzere 220’den fazla Filistinli öldürülmüş, 9 binden fazla Filistinli ise yaralanmıştır.

Ülkemizi yakından ilgilendiren en önemli olay ise; Türkiye’nin Tel Aviv Büyükelçisi Şakir Özkan Torunlar, İsrail Cumhurbaşkanı Isaac Herzog’a güven mektubunu sunmuştur. Büyükelçi Torunlar ile ortak basın açıklaması yapan Herzog Türkçe “İsrail’e hoş geldiniz» diyerek konuşmasına başlamıştır. Ankara’ya davet edilmesinin büyük bir onur olduğunu vurgulayan Herzog, Cumhurbaşkanı Erdoğan’ı da İsrail’e ziyarete davet etmiştir.

KAZAKİSTAN'DA ERKEN SEÇİM VE TOKAYEV

OSMAN MİCAN

Kazakistan Trajik Ocak olaylarından sonra Kiktidarın el değiştirmesi bağlamında keskin bir değişim yaşamıştır. Devletin kurucusu konumunda olan Nazarbayev'in görevi kendi isteğiyle devretmesi ardından başa gelen Tokayev Ocak olaylarını değişimin tetikleyicisi ola-

rak iyi kullanmıştır. Gerçekten de Kazakistan her ne kadar ekonomik olarak gelişe ve çok vektörlü bir anlayışla Orta Asya'nın Avrupa'ya açılan yüzü olabilse de demokratik hakların sağlanması konusunda yetersiz kalmıştır. Tokayev bu durumun farkında olacak ki yıllardır

yanında bu iktidarın parçası olarak durduğu Nazarbayev'in kültürünü yıkarak "Halkın Sesini Duyan Yeni Kazakistan'ın" inşa görevini üstlenmiştir. Bu süreçte geçtiğimiz aylarda yapılan referandumla da anayasadaki 33 maddenin 56 maddesi değiştirilmiştir.

Yapılan referandumla beraber Cumhurbaşkanı görev süresi ve yetkilerinde de düzenleme yapılmıştır. Her ne kadar böyle bir düzenleme yapılsa da her yazıda olduğu gibi şunu hatırlatmakta fayda vardır. Orta Asya ülkelerinin bağımsızlıkları sonrasında yaptıkları bütün referandumlar vaka olarak demokratik olsa bile sonuçları açısından otoriter izler barındırmaktadır. Demokrasi ve bu anlayışın ülkelerdeki politik kültür etkisiyle değişim tartışmalarından uzak bir şekilde geçmiş örneklerin Tokayev'in iktidarıyla alakalı yapılan analizlerde etkili olması gerekmektedir.

Tüm bunların dışında Tokayev gerçekten de geçmişte de sergilediği ve şimdi de ortaya koyduğu diplomatik anlayışıyla, siyasi hamleleriyle, ülkede özgürlük ve refah ortamının sağlanması yolunda attığı adımlarla halkın çoğunluğunu oluşturan bir kısmın ve birçok siyasi ve bürokratik elitin –özellikle Nazarbayev ailesinin hanedan misali el koyduğu devlet ve piyasa mekanizmalarından rahatsız olan- desteğini almaktadır.

Süreç ilerlerken geçtiğimiz günlerde Tokayev 2024'te yapılması gereken cumhurbaşkanlığı seçimlerinin 2022 sonbaharında gerçekleşmesiyle erken tarihe alınarak Tokayev'in yeniden başkan seçilmesi, 2025'te yapılması planlanan milletvekili ve maslikhat seçimlerinin de 2023'ün ilk yarısında yapılması önerisini ileri

sürmüştür. Halkın reform sürecinde güvenine dayanan yeni bir yetkili seçmenin önemli olduğunu ifade etmiştir. Tokayev konuşmasında, devletin çıkarlarının kendi görev süresinin önünde olduğunu da belirterek belirlenmiş olan 7 yılsonunda da kendisinin tekrar seçilemeyeceğini yinelemiştir.

Her ne kadar olumlu söylemler olsa da Tokayev'in eski liderlere benzer –yapı itibarıyla çok daha demokratik bir üslup ile ifade edilen- konuşmaları, devleti krize sürüklemeye ihtimali olduğu düşünülen veya düşündürülen hatta KGÖA'yı bile devreye sokturan Ocak olaylarının faillerine karşı sergilenen yumuşak tavır, Nazarbayev'in kültü üzerindeki sert politik tavırlar, reformlarını gerçekleştirebilecek halk ve meclis desteği olmasına rağmen 2 yıl sonra yapılacak seçimlere kadar başarısız olma ihtimalinden dolayı seçilememe endişesi birçok soru işaretini de akla getirmektedir.

Sonuç olarak Kazakistan Orta Asya'nın bölge üstü aktörler tarafından kısıpaca alındığı bir dönemde etkili bir siyaset izlemek ve bölgesel güç olarak merkez konumda kalmak istemektedir. Sağlam ve demokratik gözükken veya olan bir iktidar ise Kazakistan'ın seçeneklerini oldukça genişletmekte alternatif yolların açılmasına sebep olmaktadır. Bu süreçte Tokayev'in eylemleri önem arz etse bile Nazarbayev'e yapıldığı gibi büsbütün bir olumlama ile yaklaşmanın yazılan eserler ve analizler açısından da hataya sevk edecek bir yol olduğu görülmektedir.

KIRGIZİSTAN-ÖZBEKİSTAN DEMİR YOLU VE SINIR SORUNU

Orta Asya'daki sınır sorunlarının temelleri SSCB dönemine dayanmaktadır. SSCB merkezi yönetiminin bölge ile ilgili planları ile yerel Komünist Parti nomenklatura arasındaki çekişme sonucu sınırlar üzerinde yapılan değişiklikler ve sınır belirleme sürecinde karışıklığı körükleyebilecek yöntemler kullanması SSCB çöküşünden sonra bölge ülkeleri arasında anklavların oluşmasına sebep oldu. Bu durum her ne kadar anlaşmalar çözüme kavuşturulmaya çalışılsa bile hala etkisini sürdürmektedir. Sınır sorunu yaşayan ülkelerden ikisi ise Kırgızistan ve Özbekistan'dır.

İkili ilişkilerin en öncelikli konusu olan bu durum iki ülke arasındaki bütün siyasi süreçleri de etkilemektedir. Her ne kadar çözüm önerileri sunulsa bile bunlar ya ertelenerek ya da göz ardı edilerek uygulanmamıştır. Özbekistan ve Kırgızistan arasında 1379 km'lik ortak sınır bulunmaktadır. Bu sınırın yaklaşık 200 km'lik kısmı tartışma konusu olmaktadır. İki ülke arasındaki sınır sorunları; etnik yapı, ulaşım, enerji ve su kaynakları kullanımı gibi sebeple ise çözümü bir hayli zorlaştırmaktadır. Tüm bu sıkıntılara rağmen geçtiğimiz haftalarda iki meclisin de kabul etmesiyle beraber bu sorun çözülmüştür.

Anlaşma, Özbekistan'ın Kempir-Abad (Andican) rezervuarının üzerinde bulunduğu 4.957 hektarlık alanın yanı sıra "barajın bakımı ve korunması için" 19,5 hektarlık ek bir alan almasını sağlayan bir arazi takasını içermekte-

dir. Buna karşılık Kırgızistan tazminat olarak 1.019 hektar mera arazisi ve sınırın ayrı bir bölümünde 12.849 hektar arazi alacaktır. Ek bir anlaşma da Özbekistan'ın 1983'te rezervuarın kurulmasından bu yana birincil kullanıcı olduğu rezervuar suyunun ortak yönetimiyle ilgilidir. Son yıllarda özellikle Kırgız-Tacik sınırında yaşanan şiddet olaylarının ışığında, Kırgız-Özbek sınırının çözümüne yönelik müzakerelerde ilerleme kaydedilmesi büyük önem arz etmektedir. Anlaşmadan Kırgız halkının bir kısmı ve protestoları neticesinde tutuklanan 20'den fazla Kırgız siyasetçi, diplomat ve aktivist memnun olmasa da bölgesel düzen için önemli bir ışık tutmaktadır.

Anlaşmanın ŞİÖ zirvesi sürecinde imzalanan Çin-Kırgızistan-Özbekistan Demiryolu inşaa projesinin ardından yapılması da özellikle Çin etkisini de düşünmemize sebep olmuştur. Bölgesel ticari kalkınmaya büyük destek verecek olan proje aynı zamanda Kuşak Yol projesinin kilit güzergâhı olup Avrupa'ya da uzanacak önemli bir yol konumundadır. Çin'in en büyük açılım projesinin kilit güzergâhı olan yola sahip bu iki ülke arasındaki sınır sorunlarından çıkabilecek ihtilaflar ise Çin tarafından kabul edilemeyecek bir zafiyet olarak görülmektedir. Özellikle Rusya-Ukrayna savaşı sonrası bölgede etkisi azalan (Zira Rusya'nın siyasi etkisi azalsa bile Orta Asya'dan uzaklaştığı mı yoksa daha da yakınlaştığı mı soru işaretidir. Ancak etkisi hiç olmadığı kadar azdır.) Rusya'nın yerini dolduran Çin'in bu ülkeler üzerindeki ekonomik ve siyasi baskısı anlaşmaya iten önemli etkenlerden birisidir. Tabi ki tek etken bu değildir. Çin'in dış politika hedeflerine ulaşmasını sağlayacak önemi bir proje olmasının yanın-

da Orta Asya ülkeleri arasında da iş birliğinin artmasına ve bölgesel kalkınmanın daha hızlı şekilde gerçekleşmesine imkân sağlayacaktır. Yıllardır kendi aralarında iş birliği söylemi arka planında çekişen bu ülkeler bölgesel istikrarın kendi çıkarları doğrultusuna şekillenmesini isteyen Çin'in etkisiyle iş birliğini artıracak gibi görünmektedir.

Genel olarak yazılan yazılarda iki şeye değinilmektedir ki bu çok mümkün değildir. Birincisi savaş dolayısıyla etkisi her geçen gün azalan Rusya ardından bölgede bir güç boşluğu olduğudur. Çin yıllardır sürdürdüğü ekonomi politikalarıyla zaten Orta Asya'nın büyük bir kısmına Pazar elde etmiştir. Rusya'nın siyasi gelişmesi ise ona alan oluşturmuş ve ekonomik gücü destekleyecek siyasi alan arayışına girmiştir. Şangay İş Birliği Örgütü Zirvesi öncesi ve sonrasındaki söylemler ve eylemler buna işaret etmektedir. Orta Asya'da gerçekleşen vakayı ifade şeklimiz yanlış anlaşılabilir. Orta Asya

devletleri gibi devletler Çin gibi büyük bir güç karşısında en temelde 2 ihtimal arasında kendilerini bulacaklardır. Bunlardan birincisi Çin karşısında güçleri dengelemek ki bu kadar yakın coğrafyada bunu yapabilmek çok zordur. İkincisi ise Çin'in yükselen hegemonyasını kabul etmek ve politikaları paralel adımlar atmaktır. Orta Asya devletleri için üçüncü bir seçenek olan bağımsız hareket etme seçeneği doğrudan varmış gibi gözükse de dolaylı olarak çok mümkün değildir.

ORTA ASYA VE SOĞUKLAR

Türkiye ve Avrupa'da karsız geçen ve kurak kış dönemi konuşulsa da Orta Asya'da bu tam tersidir. Kış, bu bölge için çetin soğuklarla ve don ile mücadele edilmesi gereken bir dönemdir. Isınma sorunları başta olmak üzere, elektrik ve ulaşım merkezlerde bile hissedilen sorunlara sebep olmaktadır. Bu yıl da Orta Asya ülkeleri

aynı sıkıntıyla karşı karşıyadır. Özellikle sokaklarda yaşayan ve ihtiyaç sahibi yüzlerce insan donarak ölürken devletler de olabildiğince sosyal imkânlarını kullanmaktadır. STK'lar ve halk da bu sürece destek vermektedir. -30'lara varan gündüz sıcaklık değerleri gece daha da düşmektedir. Geçtiğimiz günlerde Kazakistan'ın Ekibastuz bölgesine meydana gelen arıza sonucunda su boruları buz tutmuş insanlar evlerinden ziyade dışarıda ateş yakarak kaldıkları küçük gruplarla beraber kalmıştır. Afganistan'da geçen günlerde 160 kişi donarak hayatını kaybetmiştir. Kışın bu kadar sert geçmesi akıllara 2008 yılında yaşanan son yılların en sert kışını getirmiştir. Yüzlerce kişinin donarak hayatını kaybettiği, önemli bir gelir kaynağı olan hayvancılığa vurduğu telef darbesi, ağır elektrik kesintileri, ulaşım sorunları ve hatta dünyadan kopma seviyesine geline 2008 travmasının hatırlanması ise Orta Asya halklarını endişeye daha da ötesi Özbekistan'a bir kadının elektrikçinin boğazına bıçak dayayarak elektrikleri açmasını istemesi gibi sorunlara da sebep olmaktadır.

Her ne kadar devletler sosyal imkânlarını kullansa da özellikle Özbekistan'da devletin halkın ihtiyaç duyduğu gazı Çin'e sattığı söylenmektedir. Gaz ihracatını durduracağını ve hatta durdurduğunu söylemesine rağmen Çin tarafından Özbekistan'dan ithal edilen gaz istatistiği gözükmektedir. Özbekistan için ilk olmayan bu durum için yetkililer Türkmenistan'ın Özbekistan üzerinden geçen gazının da bu rakama dâhil ettiklerini söylemişlerdir. Rakamlardaki bu tutarsızlık gaz ihracatı ile alakalı tartışmaları da beraberinde getirecektir.

KAZAKİSTAN VE ÖZBEKİSTAN STRATEJİK ORTAKLIĞI

Kazakistan ve Özbekistan Orta Asya'nın iki büyük gücü olarak sürekli rekabet içinde olmuştur. Aralarındaki bu rekabet büyük güçlerin de onlara olan yaklaşımını ve bölge stratejilerini etkilemiş, onların da bu güçlere yaklaşımını şekillendirmiştir. Orta Asya ülkeleri ekonomik ilişkilerinde genel olarak bölge dışı ülkelerle daha iyi ilişkilere sahiptir. Bunların en başında siyasi etkisiyle beraber Rusya gelmektedir. Özellikle savaş sonrası dönemde siyasi etkisi azalan Rusya Orta Asya ülkelerini kendi aralarındaki ticarete ve sorunları çözmeye itmiştir. Yukarıda bahsedildiği üzere bu durumun en önemli tetikleyicileri Çin'in artan etkisi ve istikrar talebi, ülkelerin bölgesel iş birliğini derinleştirme isteği olarak görülmektedir.

Bu bağlamda önemli adımlardan birisi olarak Özbekistan ve Kazakistan devlet sınırlarının çizilmesi ve müttefik olarak ilişkilerin geliştirilmesi üzerine olan anlaşma büyük bir aşamayı ifade etmektedir. İttifak anlaşması olarak ifade edilen anlaşmanın iki ülke arasındaki ilişkilerde tarihi öneme sahip olduğu belirtilmiştir. Anlaşmanın ekonomik, güvenlik ve siyasi boyutları bulunmaktadır. Anlaşma ile beraber birçok farklı sektörde 8 milyar dolarlık ticaret ve yatırım anlaşması imzalanmıştır. Özellikle petrol ve doğalgaz konusunda iş birliği önemsenmiştir. Siyasi olarak 2004 yılından beridir görüşmeleri devam eden yaklaşık 2350 km'lik sınır belirleme süreci ile alakalı anlaşmalar imzalanmıştır. Bunun dışında parlamento, bakanlık ve devlet daireleri düzeyinde birçok iş

birliği anlaşması da imzalanmıştır. Bunların yanı sıra güvenlik temelinde ise üçüncü taraf devletlerin olası saldırılarına karşı da ortaklaşa karşı koyma anlaşması imzalanmıştır. Anlaşmanın yayınlanması ardından tartışmaya açık olacağı belirtilmiştir. Anlaşma maddelerinde uluslararası örgütlerle olan iş birliğinde Avrasya Ekonomik Birliği dâhil edilmemiştir. Bu durum Rusya'yı üç ülkenin yer alacağı bir gaz birliğini de kurmaya teşvik etmiştir.

Ülkeler arasındaki bu anlaşma ilk değildir. 1998 yılında imzalanmış ve 2013 yılında değişiklikler yapılmış ittifak anlaşmaları da mevcuttur. Burada asıl dikkat edilmesi gereken mevzu kısa bir süre önce Rusya etkisi altındaki bu ülkelerin ondan bağımsız hareket etme ve hatta Rusya'yı saf dışı bırakabilme tercihlerinin olması ve bunun Rusya kanadında karşılık bulmasıdır. Ayrıca bölgesel iş birliğinin kapalı tercihlerden kazan kazana dayanmaya başlaması gözden kaçmamalıdır.

İLİM ^{VE}
MEDENİYET
- D E R N E Ğ İ -